

URBÁN BALÁZS

A MEGFOGYATKOZOTT HOLD

Mózsik Imre – Bodó Viktor: *A Krakken művelet*

Többhangú kritika Deres Kornélia és Molnár Zsófia kommentárjával

Már a színpadkép sem hagy kétséget afelől, hogy nem a Paradicsomba csöppentünk. Schnábel Zita díszlete a maga koszos falaival, rozsdálló csöveivel, kopár, üres felületeivel lepukkant üzemi csarnokot idéz – és akkor a homokról még nem is szólunk. Merthogy éppen betemetett mindent a homok, pontosabban a Krakkennek nevezett homokvihar, amely a helyi hiedelem szerint büntetésként zúdul az országra. Már-mint Sarntrollre, ahol éppen a kulturális világkiállításra készülnek. A homokvihar pedig éppen akkor csap le, amikor Honoshország delegációja, azaz Recsord Rables kulturális miniszter és Dr. Ruburt Pondor államtitkár megérkezik. Aki a két esemény között gyanít némi összefüggést, nem téved...

Deres Kornélia: Nem véletlen, hogy az eredetileg vízi szörnyként induló krak(k)en ebbe a posztsovjet pusztulatba – tenger híján – homok képében érkezik. Ráadásul az eredettörténet szerint egy hatalmáról lemondani képtelen király mutálódott viharra, aki tébolyában végül saját népét pusztította el. Ez az origó jelöli ki *A Krakken művelet* tematikus csomópontját, ahol királyok helyett korrupt politikusok, táskavivők, kekeckedők, maffiózók, tábornokek és az édes, élni vágyó nép vonul elénk. A Bodó-rendezések motorja az, hogy a rendszer megismerhetetlenségét, kaotikus-ságát, kiszámíthatatlanságát viszik színre. A lényegét.

Az elemeire bomló, instabil világokba bármelyik pillanatban és bármilyen irányból érkezhetsz újabb, a formális logika szerint érthetetlennek tetsző elem. A lét korában nem tartható energiái szervezik tehát ezeket az előadásokat, vagyis az a tudás, hogy az átlátható (nak álcázott) élettrend alatt véletlenek, indulatok, források várnak kitörésre, és a túlszabályozottság mögött az entrópia les. Ez ugyanúgy ott feszül például a hamburgi *Én, a féreg* arcragásos apafigurájában, mint a budapesti *A nagy Sganarelle és tsa* túlmozgásos gengszterében, a grazi *Die Stunde* elszabaduló képtári akcióiban, vagy itt a sarntrolli őslakosok térfoglalásában.

Nem szeretném részletesen elmesélni a továbbiakat, hiszen a történet számtalan fordulatát lőném le ezzel. Merthogy a „pszicho-thriller-krimi-komédia” műfaji megjelölés, amelyet a színlapon találunk, legfeljebb kicsit túlzás. Igaz ugyan, hogy a Mózsik Imre és Bodó Viktor által írt szövegkönyv elsősorban komikus eszközök roppant változatos spektrumára épül, de a krimik, thrillerek dramaturgiája is érvényesül benne.

D. K.: Nem véletlen, hogy az előadás műfajilag is *blendként* áll előttünk: kedvünkre bolyonghatunk a különféle stílusok, médiumok, valóságsszintek, regiszterek között. Épp ahogyan mindennapjainkban. A nézőpontok (szét)szóródnak, a fogódzók felszámolják önmagukat. Ez a rendvesztettség spektákuluma.

Molnár Zsófia: A műfaji megjelölés nem túlzás, még a pszicho sem, mert itt mind a komikum, mind a krimiszál, mind a thriller íz a lélektanból fakad, az emberi lélek kiismerhetetlen kicsiny(es)ségéből: a nyereségvágyból, a titkolt és kevésbé titkolt félelmekből, mások felelős hivatásnak álcázott kihasználásából és becsapásából, hatalmi visszaélésből stb. És abszurd leginkább ezeknek a mozgatórugóknak az eleve vagy fokozatos, illetve látszólagos elfogadása, hiszen idővel nő az idegesség (belső/lelki feszültség), a honosh küldöttség tagjai levedlik magukról közéleti szerepüket, és ki-kibugyan belőlük az indulat: a helyiakkal szemben meglehetősen szabadszájú honoshsággal, annak biztos tudatában, hogy úgysem értik (ez is tipikus, és gondolom, az nevet a leghangosabban, aki maga is csinált már ilyet, és lebukott), a helyzetet saját szórakoztatására és öröme fordítani – nem megjátszani, hanem megélni, majd magáról lerázni – képes tolmács kapcsán pedig némi nemzedéki frusztráció is vegyül bele („te újgenerációs majom”).

Az Átriumban bemutatott *A Krakken művelet* cselekménye nem pusztán váz, amelyből az irónia, a satíra kiindulhat, hanem gondosan felépített, fordultatos, izgalmas eseményfolyam. A krimikben, bosszútörténetekben kevésbé jártasakat akár jókora meglepetés is érheti a végén, a tapasztaltabb nézők pedig örömmel nyugtázzhatják várakozásaik beteljesülését.

D. K.: Nézőként ez zavart (meg) leginkább: a váratlan elmaradása. Sok Bodó-előadásban a színészi attrakciók, betoldások, energetizáltság legalább olyan fontos pilléreivé válnak a dramaturgiai szerkezetnek, mint a történet íve, és éppen így mutatnak fel egy féktelennek látszó energiamezőt. Ráadásul a rendező virtuóz

vizuális intelligenciával képes feszes, jó ritmusban csoportokat, szereplőket mozgatni a színpadon. Sőt, néha akár magát a színteret is lerombolja, megborítja (l. például a *Liliom* és az *Egy örült naplója* esetében). Most jóval leszabályozottabb, szűkebb működést láttam: felforgatás helyett inkább bizonyos műfaji fordulatok beteljesítését, kijátszását.

A szövegkönyv alkotóinak aprólékos munkáját legmeggyőzőbb módon talán az előadás kétnyelvűsége mutatja. A párbeszéd egy része ugyanis nem magyarul hangzik el, hanem sarntrolli nyelven, amely nem echte halandzsa, hanem különböző szláv és indoeurópai nyelvek elemeinek felhasználásával létrehozott fiktív nyelv, amely magyar fül számára néha teljesen érthetetlennek tűnik, máskor a szavak dallama, hangulata sugallja a jelentést, kis idő után pedig a színpadi fordítás is megsejteti egyes kifejezések értelmét. (A biztonság kedvéért az előadás színlapja sarntrolli nyelven is elkészült.) A helyi lakosok mindvégig ezen a nyelven szólalnak meg – még ha akad is olyan helyi notabilitás, aki honoshi gyökerekkel rendelkezik, így tört magyarsággal is beszélni kezd. Az persze, hogy a játék másik nyelve a magyar, bennünket bizony Honosh derék polgáraival hoz közös nevezőre. Ami nyilvánvalóan nem független az alkotói intenciótól – ám ebből nem következik az, hogy a kortárs magyar közállapotokat közvetlenül leképező politikai satírárt látnánk.

M. Zs.: Ez általában igaz, ugyanakkor egy adott ponton félreérthetetlen az egyezés a hazai állapotokkal, noha az utalás idejétmúlt, poros: a világkiállítás és a disznósajtpalota (gyönyörű hasonlat) mellett Pondor államtitkár „szerződettett valami független társulatot”, akikkel a miniszter „b*tt ki”. Nem mintha a – sokak által máig ismeretlen, hát értelmezhetetlen – függetlenek helyzete sokat változott volna azóta, hogy Bodó Viktor kénytelen-kelletlen felszedte a Szputnyik horgonyát, de a hírdömping – és a szerződéseikkel, kastélyaikkal, vadászataikkal, hagymázos álmaikkal stb. előtérbe kerülő közszerelő váltakozása – hamar maga alá temeti az aktualitást, mint a színpadon rettegve várt bűzös homokpolip.

D. K.: Izgalmas és ritka itthon a kétnyelvű előadások tapasztalata. Egy olyan nézői magatartás irányába visz, amely nem hagyatkozhat csak a nyelvre mint információközvetítő eszközre. A színpadon a referenciális helyett a performatív funkció veszi át az uralmat. Egyfajta folytonos kitettséget tapasztalunk meg: feltételeznünk kell, hogy a tolmács megfelelő, megbízható médiuma az idegen nyelvnek (ilyen értelemben mindegy is, hogy kitalált vagy „csak” ismeretlen nyelvről van-e szó, bár a sarntrolli színlap tényleg nagy találat). Az idegenség így nem pusztán a szokásokon, öltözeteken és egyéb kulturális kódrendszereken keresztül nyilvánul meg, hanem a nyelvtelenség és nyelvtalálás, az önkifejezés és önátadás folyamatos próbájaként. Érdemes feltenni a kérdést: ki is az idegen ebben az előadásban? A Honoshországból érkező, üzletember öltönyös, ketősbeszédben lubickoló, elvtelen pártkatonák, vagy a posztzocialista fakulást és dél-amerikai diktatúrákat egyszerre idéző Sarntroll lakói? Ki ismerősebb: a magyarul beszélő hon(osh)i politikus (Gyabronka Jó-

zsef), aki igyekszik működtetni egy velejéig romlott rendszert? Vagy a kismimizett, de simliskedésben és ügyeskedésben ugyanúgy otthon lévő, idegen nyelvű sarntröllí különítmény, amelyik saját (független színházi) terepén hidegvérrel bosszút áll?

Noha egyes fordulatokban nem nehéz áthallásokat érzékelni, a szatíra éle általánosabb – attól tartok, az előadást bármilyen nemzetiségű publikum jól értené. Még akkor is, ha az, amit mi csípősebb szatírának érzünk, boldogabb vidékeken már inkább abszurd humornak számít. Különösen a korrupciónak, a sikkasztásnak a pofátlanságát, illetve következmények nélkül maradását demonstráló poénokra gondolok. Amikor például a kiállítási pavilonként megépítendő gigantikus Hold helyett csupán egy makett méretűt sikerül a honoshiaknak létrehozniuk, gyorsan meglesz a magyarázat: előkerül ugyanis ez utóbbi miniatűr méretű makettje. A megoldást – vagyis a tisztas méretű égitest villámgyors felépítését – pedig a lefizetett helyi katonaságra bízzák, akik előtt nincs akadály, így az alapanyagot a helyi víztoronyban találják meg. Így a pavilon felépül ugyan, de vizet többé nem lehet inni. Ekkorra persze már pontosan értjük, hogy Sarntröll is távol van a klasszikus demokráciától, csak éppen az autokrácia, illetve a korrupció formái mások. Ami maró iróniával mutatja Recsord teljes alkalmatlanságát, hiszen az, amin bukdácsol, nem ismeretlen terep, csak az analógiákat kellene felismernie – ám erre is képtelen.

A szatirikus-ironikus alaptónus kiegészül más komikus eszközökkel is; bohózat, blóddli, abszurd keveredik a sodró tempójú, minden üresjárat nélkül megvalósított előadásban. A *Krakken művelet* humora Bodó Viktor korai rendezéseit (főként a *Motelt*) juttatja eszünkbe – ám a hasonlóan gazdag eszköz- és ötlettár azoknál ökonomikusabb, célratörőbb módon, szándékosan kiépített vakvágányok és vakszálak nélkül érvényesül. Ami elősegíti a történelem ambivalens interpretációját is. Ha primer síkon értelmezzük a látottakat, akkor bohózatként nevelhetünk a történeteken (hiszen az alkotók a klasszikus vaudeville-receptre építenek: a bajba jutott szereplő hazugságból hazugságba menekülve kerül egyre mélyebb kelepcebe). Ha a hatalmi mechanizmusról szóló szatirikus példázatra figyelünk, akkor ökölbe szorított kézzel röhöghe-tünk az eseményeken. Ha a szimbolikus jelentéseket fejtjük fel, akkor a politikai tudatalattijában találhatjuk magunkat, s végignézhethetjük, miféle szörnyekkel – maffiózókkal, varázslókkal, homokszörnyel – viaskodik Recsord Rables. A tudatalatti kivetítése a játék csúcspontját jelentő, lenyűgöző víziósorozat is, amelynek során a miniszter hosszas vajúdas után maga szüli meg a Holdat.

M. Zs.: Itt vitatkoznék: ez a lázalom nem a játék csúcspontja, legfeljebb csúcsra járatása, szürreális kicsúcsosodása, a tudatalatti minden mocskával, ami még csak nem is nagyon meglepő, ugyanis verbálisan kaptunk már ebből az alpári rétegből rendszeresen. Nekem speciálisan Silviu Purcărete tavaly a MITEM-en látott *Faustjának* Walpurgis-éj jelenete is eszembe jutott róla, az a bogyor.

D. K.: A recsordi tudattalanban, elfojtott tudatrészekben való búvárkodás valóban az előadás legjobb jelenetegyüttese: tempóbeli és pszichológiai értelemben is nagyon pontosan működik. Ráadásul itt felvilá-gosít egy pillanatra a *Krakken művelet* büntudattörténetként való olvashatósága is. Vagyis hogy az egész

Mi? Mózsik Imre – Bodó Viktor: A Krakken művelet

Hol? Átrium

Kik? Gyabronka József, Bálint András, Fehér Balázs

Benő, Molnár Piroska, Lázár Kati, Némedi Árpád,

Lugosi György, Kurta Niké, Dékány Barnabás, Rainer-

Micsinyei Nóra, Lecsó Péter, Kovács Ádám, Szántó

Péter, Konfár József, Persa Dávid, Ternai Dániel /

Díszlettervező: Schnábel Zita / Jelmeztervező: Tihanyi

Ildi / Rendező: Bodó Viktor

sarntröllí gyártelep, világkiállítással együtt, pusztán a korrump káder rossz lelkiismeretének pusztuló belső képe, feszültségeinek, szorongásainak megtestesülése. Cserébe kevés tudható a politikai háttéréről, gyengeségeiről, traumáiról, ami megágyazna a részvét, de legalábbis a szánalom érzetének.

Az értelmezési síkok ugyan nem válnak el élesen egymástól – sőt, a humor rétegzettségét éppen együttes jelenlétük biztosítja –, de azok a rendezői eszközök, amelyeket Bodó alkalmaz, fokozatosan az abszurdra fokozott blóddli felé viszik a produkciót. A különböző zörejek, furcsa, ijesztő hangok és egyéb akusztikus effektusok, továbbá a világítás kontrasztjai (elsötétülés, sötétség és éles fény váltogatása) már a kezdetektől megteremtik a thrillerek atmoszféráját, de alkalmazásuk precizitása és túlzásai miatt komikus hatást is keltenek. A változatos zene pedig számos reflexióra teremt lehetőséget – a legnyilvánvalóbban a Monty Python örökbecsű dala („Always Look on the Bright Side of Life”), amelyben az egyik szereplő a játék vége felé többször is belekezd, és amely végül diadalmasan fel is hangzik, amikor a miniszter elindul a holdavatásra – vagyis nagyjából hasonlóan abszurd helyzetben, mint a *Brian élete* végén.

D. K.: Jó elveszni ebben az utalásrengetegben: a televíziós, filmes, zenei intertextusok fontos mozgatórugói az előadásnak, szerkezeti, tartalmi és játéknyelvi értelemben is. Például Recsord tudat-tripje alatt mintha a *Filth* című angol film korrump, tudatmódosítókon élő rendőrének disznófejű rémlátomásai lepnék el a színteret. És torzított tükörcént képzik meg a hatalommal visszaélő, megromló tisztviselő ars poeticáját:

„– Mi vett rá arra, hogy jelentkezz?

– A rendőri elnyomás. Tudod, gyerekként nagyon sok ilyen esetet láttam a környékünkön.

– És rendőrként meg tudod akadályozni?

– Nem, a részese akarok lenni.”

A bemutatóra válogatott színészcsapat legtöbb tagjával már dolgozott együtt Bodó Viktor, és gördülékenyen integrálja az „újakat” – köztük az idősebb színészgeneráció formátumos művészeit. A Tihanyi Ildi változatos jelmezeinek, a parókáknak, sminknek köszönhetően alkatalig is erősen eltérő figurákat megformáló (egy-egy alakváltozataikban szinte felismerhetetlen) epizódszereplők illúziókeltően teremtik meg az előadás realitás és szürrealitás határán táncoló közegét. Néhány figura pedig önmagában is igazán emlékezetes. Némedi Árpád elhanyagolt külsejű, nehéz felfogásúnak tűnő mindenese – akiről a cselekmény előrehaladtával mindinkább az sejthető,

Molnár Piroska és Lázár Kati. Fotók: Mészáros Csaba

hogya a kezében sok szál fut össze – katonán szövötmötölésével tűnik ki. Tökéletes kontrasztja Kurta Niké hátborzongatóan komikus, higanymozgású, a keresztapa mellett ápolónőként is tevékenykedő gengszterfigurája, aki váratlan elcsuklásai, felgyorsulásaival, vihogva leadott sorozatlövésével szinte szürreális figurát formál. Molnár Piroska és Lázár Kati helyi potentátjai ikreknek tűnnek, részint a látványos, csaknem egymásba folyó, egymást kiegészítő ruháknak, részint az egymásból építkező alakításoknak köszönhetően. Reprezentatív megjelenésük ironikus ellenpontja másik alakváltozatuk: Molnár Piroska a kerekesszékekben közlekedő, antihőseinkre halálos veszélyt jelentő keresztapaként, Lázár Kati megtévesztő komolysággal hablatyoló varázslónőként tűnik fel.

A főszereplők játékának fontos humorforrása, hogy a szürreális közeget mind természetesebben akceptálják. A reakció elmaradása eleinte még beszédes irónia (hiszen a szereplők a korrupció tényét fogadják el magától értetődő módon), később azonban a reflexió már a legképtelenebb szituációknál is elmarad. Az alakítások feszültsége pedig az egymáshoz fűződő – személyes és hierarchikus – viszony változásaiból adódik. Fehér Balázs Benő Jacekson titkára már eleinte is a hivatalnoki gépezet leggyengébb láncszemének tűnik, később pedig egyre jobban élvezni látszik a képtelen eseményeket és felettesei hányattatásait. Bálint András dr. Roburt Pondorként maga az archetipikus szürke eminenciás, aki a nálánál sokkal ostobább, irigyelt és megvetett „nagyemberek” árnyékában építette karrierjét, s aki arisztokratikus távolságtartással próbál mindinkább kimaradni a történelemből. Gyabronka József motorja az előadásnak; nagy lendülettel, színesen játssza Recsord Rablest, a vérfagyasztóan cinikus, gátlástalan politikus, az események áradatában tehetetlenül sodródó bohózat antihőst, a szorongásos, rémálmoktól gyötört embert.

M. Zs.: Valljuk be, a sandtröllli nyelv mellett az előadás legnagyobb erőssége a színészcsapat. Gyabronka immáron nagybetűs Nagy Színész, Bálint Andrást meg így kimozdítani a „komfortzónájából” fegyvertény.

Molnár Piroskának és Lázár Katinak pedig minden pillanata élmény. A többiek, részben a Szputnyik egykori tagjai, gyönyörűen pakolják alájuk-melléjük az epizódszerepeket, és nagyon érdemes rájuk figyelni, mert egyetlen színpadi ziccer sem marad ki.

A látványos, remek szórakozást kínáló, komoly szakmai tudást és egyedi színházi nyelvet prezentáló, pergő és igen tömör előadás olyasfajta bemutató, amit jelentős alkotók két nagy lélegzetű mű között szoktak a maguk és a közönség örömeire létrehozni. Csak remélni tudom, hogy ez a hazatérés nem ideiglenes csupán, s Bodó Viktor nagy lélegzetű alkotásai a jövőben nem kizárólag külföldön készülnek majd el.

M. Zs.: Maga a darab nekem inkább a blóddli felé hajlik, de az előadás igazi örömszínház, igen – a nézőknek többnyire, de talán a színészeknek is –, és ez azért lehet, mert Bodó Viktor nagyon tud színházat csinálni.

Urbán Balázs az előadást március 4-én, Deres Kornélia 3-án, Molnár Zsófia pedig 15-én délután látta.

KRITIKÁK

Átrium: Az öldöklés istene, Nemzeti Színház: Egrí csillagok, Magyar Színház: Balta a fejbe, Trianon rockopera, Katona: Ürgék, Ithaka, Örkény: Az üvegbúra

TÉMÁK

iskolai ünnepségek, színházi nevelési előadások továbbjátéka

INTERJÚ

Bánfalvi Eszter

www.szhaz.net